

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 Stockholm

Beslut

Datum 2018-10-01
Dnr RAÄ-2018-1550

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Oscar II:s fort med Götiska batteriet, Älvsborg 855:800, Göteborgs kommun, Västra Götalands län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Oscar II:s fort i Göteborg.

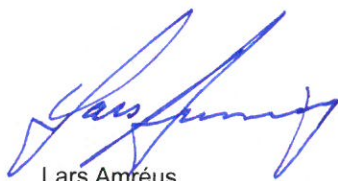
Redogörelse för ärendet

Enligt beslut av regeringen 2018-03-15 är Oscar II:s fort skyddat som statligt byggnadsminne.

Ett förslag till skyddsbestämmelser remitterades 2018-06-29 till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som inte haft något att erinra mot förslaget.

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Lars Amréus efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även överantikvarien Knut Weibull och avdelningschefen Qaisar Mahmood har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Lars Amréus

Jan Karlsson

Bilaga:
Skyddsbestämmelser med bilaga

Kopia till:

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Göteborgs museum

Göteborgs kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

RAÄ dnr: RAÄ-2018-1550, 2018-10-01

**Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet;
Oscar II:s fort med Götiska batteriet, Älvsborg 855:800,
Göteborgs kommun, Västra Götalands län**

Det statliga byggnadsminnet Oscar II:s fort med Götiska batteriet omfattar hela fastigheten Älvsborg 855:800 med följande anläggningar och byggnader, se bilaga 1:

1. Oscar II:s fort med vallgravar och kontrescarpgallerier
2. Götiska batteriet med strålkastarbane
3. 57 mm batteri (Salutbatteriet)
4. Napalmboden
5. Verkstad/Smedja
6. Förrådsbyggnader

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Mark inom området får inte väsentligt ändras. Anläggningen ska hållas fri från tillkommande vegetation, röjning för skottfält ska göras i den utsträckning som behövs för att försvarsuppgiften ska kunna förstås. Decauvillebanor, pjäser, skyttevärn, stormhinder och andra försvarsanordningar liksom staket och grindar som finns inom det avgränsade området ingår i byggnadsminnet.
2. Anläggningen och byggnaderna ska vårdas och underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till anläggningens och byggnadernas egenart.
3. Anläggningen och byggnaderna får inte helt eller delvis rivas, raseras, igenfyllas eller på annat sätt förändras till sin exteriör. Byggnaderna får inte helt eller delvis rivas eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
4. Det avgränsade området får inte ytterligare bebyggas.
5. Inne i anläggningen får stommen, dvs bärande vägg eller annan bärande byggnadskonstruktion samt bjälklag, inte rivas, göras ingrepp i, byggas om eller ersättas med andra material. Rumsindelningen får inte ändras. Kvarvarande fast inredning och teknisk utrustning ska bevaras. Invändiga ytskikt får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras. Även invändigt underhåll ska utföras med material och metoder som är anpassade till anläggningens egenart och med sådan varsamhet att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *vård och underhåll av anläggningen och byggnader* avses åtgärder för skötsel som

behövs för att vidmakthålla tekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla anläggningen i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla takytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till anläggningens och byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en anläggning, byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä eller applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till *stomme* räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *ytskikt* avses samtliga lager, även underliggande, av färg liksom obehandlade ytor.

Motivering

Oscar II:s fort var en bland de första anläggningarna i den nya försvarsstrategin att förskansa sig under omgivande marknivå. Fortet har inte genomgått någon radikal ombyggnad och är i detta avseende unikt. Det byggdes ett antal liknande anläggningar i landet kring sekelskiftet år 1900. Oscar II:s fort är numera en av de få kvarvarande anläggningar som kan berätta om försvarsansträngningarna från denna tid.

Den för tiden moderna anläggningen var fylld av innovationer och nya tekniker samtidigt som den byggde vidare på historiska försvarstekniker, till exempel vallgraven med sina kontrescargallerier som är en försvarsteknik från 1600-talet.

Anläggningen är i stort sett väl bevarad, även invändigt finns äldre inredning kvar, och har ett högt kulturhistoriskt värde. Fortet har även stora upplevelsevärden med sitt läge på Västerberget vid inloppet till Göteborgs centrum.

Fortet har under sin operativa tid bidragit till försvaret av både den militära och civila hamnen i Göteborg. Den återmontering som skett av fortets ursprungliga bestyckning ökar förståelsen och värdet av anläggningen.

Kort historik och kulturhistorisk beskrivning

Porten mot Västerhavet – Göta älvs mynning – har sedan medeltiden varit av stort strategiskt värde för det svenska riket. Vasatidens gamla Älvsborg var på sin tid ett av landets starkaste fästener, några gånger förlorat men köpt tillbaka. Stadsbefästningen med de båda tornen, Kronan och Lejonet, från 1600-talets andra hälft var ett av norra Europas starkaste försvarsverk. I denna fästning ingick också Nya Älvsborgs fästning mitt i inloppet. Stadsbefästningen började 1806 att jämnas med marken, och Nya Älvsborgs fästning avfördes från rikets fasta försvar år 1869. Konsekvensen blev att Göteborg från 1800-talets mitt saknade fasta försvarsverk. År 1892 ansåg Generalstaben att flottbasen i Göteborg borde skyddas av ett fast försvarsverk. Det ledde till att man 1899 började anlägga Oscar II:s fort på Västerberget på södra sidan av inloppet till Göteborg. Fortet skulle ingå i det nya fästningssystemet Älvsborgs fästning som

bildades 1904.

Under uppbyggnadsskedet och driften av anläggningen var angöringen från hamnen norr om fortet och den ursprungliga järnvägen upp till anläggningen den viktigaste försörjningsvägen. Både bryggan, självfallet ombyggd, och järnvägens banvall finns kvar.

Fortet konstruerades i enlighet med för tiden gängse svenska principer att förskansa sig under omgivande marknivå. Anläggningen sprängdes in i berget. Inne i kärnanläggningen, innanför en djup och bred grav, inrättades utrymmen för besättningen och alla för kanonernas betjänande nödvändiga funktioner. På hjässan fanns batterier, skyttegallerier, syftstationer, belysningsschakt och ett vattenmagasin. Fortet var i operativt skick år 1907.

Fortets främsta beväpning var två stycken 24 cm kanoner m/04 i självsänkande lavett i öppen pjäsgrop. Det var bland de allra grövsta kanoner man hittills installerat i batterier på land. Självsänkningen innebar att kanonen laddades i nedsänkt läge och sedan höjdes ovanför bröstvärmnet inför avfyringen. När skottet gick sänktes röret av rekylén åter ner i laddningsläge. Fortet fick också två stycken 15, 2 cm kanoner i pansartorn med kupol samt fyra stycken 57 mm kanoner, också i pansartorn med kupol. För belysning och bländning av fienden försågs fortet i norr och i söder med starka strålkastare. I gravens norra och södra vinklar anlades kontreskarp-gallerier från vilka man kunde skjuta i gravens längdriktning mot här befintliga anfallande styrkor.

Vid den norra foten av berget anlades ett batteri med fyra stycken 57 mm kanoner. Batteriet kallades Götiska batteriet efter Götiska förbundet som samlade in medel för bygget. Mark skänktes för övrigt även eller uppläts för hela fästningen. Batteriet var en komplett mindre befästning med logement och rum för officerare. Mot väster finns en strålkastar bana med decauvillespår ut från batteriet. Batteriet skulle försvara hamnens innersta farvatten. Detta batteri var färdigbyggt före anläggningen i sin helhet. I närheten av detta batteri finns även bevarat ett betongfundament för fyra stycken 57 mm kanoner som fungerade som närförsvär.

Inne i fortets kärnanläggning skapades lokaler med för tiden tryggande bergtäckning. Längst i söder, mittemot ingångstunneln, låg vaktlokalerna med trappor upp till strålkastare, en 57mm kanon och infanterigången på fortets hjässan. Längs huvudkorridoren, Stora korridoren, låg logement, kök och sanitära utrymmen för manskapet. Längre in låg tekniska utrymmen, sjukavdelning och expeditjonslokaler. Längst bort i samma korridor hade underofficerare och officerare sina förläggingsutrymmen med tillhörande köksavdelning. Längs den norra korridoren fanns ytterligare manskapsutrymmen. Två tunnlar ledde in och ut i vallgraven. En av dessa är huvudentré som är monumentalt gestaltad med en gallergrind och kunglig emblem. I anslutning till kanonerna på hjässan låg motsvarande ammunitions- och eldledningsrum nere i berget.

Verkstad/Smedja uppfördes för service av bestyckningar och andra nödvändiga reparationer. Napalmboden från 1940-talet i strandkanten och ytterligare förrådsbyggnader från samma tid vid infarten till fortet finns bevarade, liksom den brygga (ombyggd genom årens lopp) som användes för transporter till fortet. I dalgången mellan Kåringberget och Västerberget öster om anläggningen byggdes även ett antal byggnader för fortets behov. Flera av dessa äldre byggnader kvarstår, men ingår inte idag i samma fastighet som fortet i övrigt.

Artilleriets och fortifikationens allt snabbare utveckling under 1900-talet medförde att Oscar II:s fort vid tiden för andra världskriget inte längre var ändamålsenligt i positionens fasta försvar. Bortsett från Götiska batteriet avväpnades fortet och övergick till sekundära funktioner, först som förläggning och senare som förråd. Kanonerna var däremot användbara och installerades i nya sammanhang. De grova 24 cm kanonerna lyftes ur sina lavetter och sattes i tornlavetter

under pansarskydd i batteri Hjuvik på Hisingen. 15, 2 cm kanonerna flyttades till ett batteri på Styrso längre ut i skärgården, liksom fyra stycken 57 mm kanoner, som bildade ett eget batteri på Stålholmen. Dessa flyttningar av kanonrör utfördes under 1939.

Under mellankrigstiden förstärktes Oscar II:s fort med en befästning på det närliggande Stockholmskär, som avvecklades 2010, och även nya fasta minspärrar sattes upp. Förstärkningar av mer provisorisk karaktär gjordes under andra världskriget då fortet efter avveckling på nytt mobiliserades. Fortet har försvarat Göteborg och hamnen fram till 1955 och har sedan dess stått outnyttjat.

År 1993 övertog Statens fastighetsverk förvaltningen av fortet. Viss röjning av vegetation samt sanering av fortets inre har skett. 2001 ersattes fönstren med nyttillverkade med de gamla som förebild.

24 cm kanonerna från batteri Hjuvik har efter avveckling av denna anläggning återförts till Oscar II:s fort och placerats i avfyrningsläge. 15,2 cm kanonerna från batteriet i Styrso har också återförts till fortet och monterats på sina ursprungliga platser. De fyra 57 mm kanoner som sattes upp på batteri Stålholmen har återförts till Oscar II:s fort och tre av dessa har monterats i sina tidigare lägen.

FÖRKLARINGAR

FASTIGHETSGRÄNS /
GRÄNS FÖR BYGGNADSMÄRKE
FÖRNLÄNNING

- ① OSCAR II FORT
MED VALLGRÄVAR OCH
KONTRASCARPALLERER
- ② GOTISKA BATTERIET MED
STRÅLKÄSTABANA
- ③ S7 MI BATTERI
(SALUTBATTERIET)
- ④ NÄPALMBODEN
- ⑤ VERKSTAD / SMEDIA
- ⑥ FÖRRÄDSBYGGNADER
VID PORTEN

O406 Oscar II fort

SITUATIONSPLAN FÖR RÅÄ 2018-06-25